

H. M. van den Heuvel, *De criminele vonnisboeken van Leiden 1533-1811* (dubbeljaargang van *Rijnland. Tijdschrift voor sociale genealogie en streekgeschiedenis voor Leiden en omstreken* (1977-1978; Leiden, 1978, 588 blz., f39,50, verkrijgbaar bij het redactie-secretariaat, ten name van C. W. Delforterie, Haagweg 128, Leiden).

Een nieuw type bronbewerking vormt de editie van *De criminele vonnisboeken van Leiden 1533-1811*. De genealoog Van den Heuvel verdient alle lof voor deze uitgave welke hij in zijn vrije uren tot stand bracht. Op basis van een standaardregist werden door hem geëxcerpeerd de 68 delen van de Leidse criminele vonnisboeken over de periode 1533 tot 1811; incidenteel werden gegevens toegevoegd uit de serie confessieboeken (1678-1805). De vrede-en zoenboeken uit de periode 1370 tot 1576 en de correctieboeken uit de jaren 1392 tot 1778 zijn buiten beschouwing gebleven. Daartegenover heeft Van den Heuvel aan zijn lijst toegevoegd (469-471) de veroordelingen wegens homosexualiteit uit de jaren 1730 tot 1805 (door G. H. C. Breesnee in haar inventaris van 'Het oude rechterlijke archief van Leiden', *Verslagen omtrent 's rijks oude archieven*, XLIV, 1 (1921), versluierend aangeduid als 'crimenele rollen inzake misdrijven tegen de zeden'). Het resultaat is een overzicht van ongeveer tienduizend regesten welke idealiter bevatten: bronvermelding en datum van vonnis; naam, geboorteplaats en beroep van veroordeelde; aard van het delict; de eis van de officier; het vonnis; eventuele bijzonderheden. De opzet van de auteur is het geweest in de eerste plaats genealogen te gerieven. Daartoe wordt de uitgave afgesloten met een omvangrijke index van persoonsnamen (472-588). Zoals de uitgave daar ligt, is ze - zij het niet zonder meer - ook bruikbaar voor andere onderzoekers, met name strafrechtshistorici. De auteur heeft niet - zoals bijvoorbeeld wel J. van Haastert in diens analyse van de Bredase criminele vonnissen (vergelijk BMGN, XCII (1977) - een studie op basis van het door hem verzamelde materiaal gemaakt. Dat wordt uitdrukkelijk aan anderen overgelaten. Enkele door Van den Heuvel vermelde processen zijn al vroeger onderwerp van detail-studies geweest (men zie de catalogus van de tentoonstelling *Moord en doodslag [te Leiden] 1560-1885* in het S. M. De Lakenhal (Leiden, 1977) en de daar genoemde literatuur, waaraan nog mag worden toegevoegd F. M. Huussen-de Groot, 'Een strafproces te Leiden omstreeks 1575' in: *idem* en E. Myjer, *Gerecht op Gerecht. Een strafproces te Leiden anno 1575 en 1975* (Leiden, 1975) 2-16). Het is hier niet de plaats een dergelijke studie te doen. Enkele saillante punten mogen volstaan ter illustratie van het belang van deze uitgave. Ik beperk mij daarbij tot de achttiende eeuw. Anders dan sensationele titels als 'moord en doodslag' misschien zouden doen verwachten, is in de periode 1701 tot 1811 maar twintig maal (als ik goed heb geteld) de doodstraf uitgesproken. Daarvan komen er zes (in 1730, 1758 en 1772) op rekening van 'sodomie'. (Opmerkelijk zijn in dit verband de bijnamen 'Assepoester' en 'Sodoma' van de in 1708 en 1709 (zie 334 en 335) wegens mishandeling en doodslag veroordeelden.) De laatste terdoodveroordeelde (in 1791 wegens kindermoord) werd gegratieerd. Een aardige 'bijzonderheid' die Van den Heuvel vermeldt, is dat het lijk van de in 1702 veroordeelde ter beschikking van prof. Bidloo werd gesteld 'om geanatomeerd te werden' (324). Ook de sociaalhistoricus kan aan zijn trekken komen. Arbeidsonrust onder de lakenwerkers en droogscheerders in de jaren 1701, 1718 en 1724 vindt in de vonnissen zijn weerslag. Diverse veroordelingen volgden wegens deelneming aan bijeenkomsten waar looneisen werden gesteld, en wegens het aanzetten tot werkstaking. Met de zedelijkheid lijkt het in het achttiende-eeuwse Leiden slecht te zijn gesteld; men krijgt de indruk dat overspel, prostitutie en andere vormen van ontucht een geliefd tijdverdrijf waren. Vermelding verdient, tenslotte, het merkwaardige gebruik dat tuchtelingen soms strafvermindering werd verleend als zij bereid waren op een VOC-schip dienst te nemen (398,

## RECENSIES

414, 416-417, 421, 430). Strafomzetting kregen tuchtelingen die aan een besmettelijke ziekte leden: zij werden prompt verbannen! De strafrechtshistoricus zal het onmiddellijk opvallen dat de eis van de officier doorgaans hoger ligt dan de opgelegde straf. Deze uitgave wordt misschien onnodig gecompliceerd doordat de akten van lijkschouwing, die in de zestiende en zeventiende eeuw blijkbaar tussen de criminele vonnissen werden geregistreerd, niet apart zijn gehouden. Bij het raadplegen van de index dient de gebruiker erop bedacht te zijn dat het een register op persoonsnamen en niet op personen is: onder Hendrik Jacobs, Pieter Jansz., maar ook onder minder gebruikelijke namen, vindt men verschillende veroordeelden. Anderzijds zijn ongetwijfeld Jaspar Ooms en Jaspar Donis (41) dezelfde persoon.

A.H.Huussen jr.

*Inventarissen van de inboedels in de verblijven van de Oranjes en daarmee gelijk te stellen stukken 1567-1795*, bewerkt door S. W. A. Drossaers en Th. Lunsingh Scheurleer (Rijks Geschiedkundige Publicatiën, grote serie nrs. 147, 148, 149; 's-Gravenhage, 1974-1976).

Na het overlijden van dr. A. G. Steur, ontvingen wij van drs. G. J. Hooykaas het manuscript van de hier volgende boekbespreking. De redactie heeft de aantekeningen van dr. Steur samengevat.

In bijna 2000 bladzijden hebben de bewerkers op het voetspoor van dr. C. Hofstede de Groot, na jarenlange arbeid, voor kunsthistorici zeer belangrijk materiaal uit de archieven van het Koninklijk Huis Archief en het Algemeen Rijksarchief (Nassause Domeinraad) in een keurig verzorgde vorm toegankelijk weten te maken. Dit werk heeft, als vrijwel iedere bronnenpublicatie, veel toewijding en geduld gevergd. Men kan de bewerkers er alleen maar geluk mee wensen dat hun arbeid ook in een technisch zo verzorgde vorm thans voor ons toegankelijk is, al moet er wel op worden gewezen, dat het lettertype van het notenapparaat en vooral dat van de cijfers in het uitvoerige zakenregister en in de indices van musea en particuliere collecties, zowel als van persoons- en plaatsnamen, de grens van de leesbaarheid nadert.

Na een voorwoord van beide bewerkers, een 'verantwoording' door dr. Drossaers en een uitvoerige inleiding door prof. Lunsingh Scheurleer brengt het eerste deel in chronologische volgorde van 1567-1719 de beschrijving van de inboedels in onderstaande 'huizen' van het huis van Oranje-Nassau (welke benaming mij liever zou zijn geweest dan die van de in de titel gebruikte 'de Oranjes'): Breda, Brussel, Buren, Stadhouderskwartier en Oude Hof te 's-Gravenhage, Huis ten Bosch, Dieren, Huis op de Singel te 's-Gravenhage, Soestdijk, de Kruidberg, Honselaarsdijk, Ter Nieuwburg te Rijswijk, het Loo, het Oude Loo en het huis Merwei (Meerveld), benevens gegevens over door Willem I in 1572 verpande goederen, het testament van Charlotte de Bourbon, inventarissen van goud, zilver, juwelen, meubelen, schilderijen van Amalia van Solms, nalatenschap van Willem III (ook in Engeland).

Dit eerste deel heeft als ondertitel: 'Inventarissen Nassau-Oranje 1567 - 1712' (1719 als eindjaar zou beter zijn geweest). Op pagina xi der 'verantwoording' valt het op dat wordt gezwegen over mogelijke inventarissen der huizen van de Nassaus in Mechelen en in Diest. Bepaald fout is het om de bouw van Oranienstein in verband te brengen met Sophia Hedwig van Brunswijk-Wolfenbüttel. Het slot werd eerst gesticht door haar schoondochter Al-